

G. Orwell: Knižní vzpomínky a jiné eseje
Brno 1997
Přeložil: K. Hilský

© Estate of Sonia Brownell Orwell
Translation © Kateřina Hilská, 1997
Epilogue © Martin Hilský, 1997
ISBN 80-7108-140-X

1 2019
ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PEDAGOGICKÉ FAKULTY JU
Husova 458
370 05 České Budějovice
72

PROČ PÍŠU

Už od útlého věku, možná tak od pěti šesti let, jsem věděl, že ■
až vyrostu, budu spisovatelem. Někdy mezi sedmnáctým 5
a čtyřicetým rokem svého života jsem se snažil tuto
myšlenku opustit, ale pouze s vědomím, že se vzpírám své
přirozenosti a dříve či později se budu muset usadit a psát
knihy.

Narodil jsem se jako prostřední ze tří dětí, ale od každého
sourozence jsem měl odstup pěti let a otce jsem až do svých
osmi let skoro neviděl. Z tohoto i jiných důvodů jsem se cítil
poněkud sám a brzy se u mě vyvinuly nepříjemné způsoby,
kvůli nimž jsem ve škole nebyl oblíben. Jako osamělé dítě
jsem měl ve zvyku spřádat příběhy a rozmlouvat s pomysl-
nými osobami a mé literární ambice se nejspíš od samého
počátku mísily s pocitem osamělosti a nedoceněnosti. Věděl
jsem, že dovedu zacházet se slovy a postavit se nepříjemné
skutečnosti čelem, a měl jsem pocit, že tím si vytvářím jakýsi
soukromý svět, ve kterém si mohu vykompenzovat neúspě-
chy v každodenním životě. Nicméně vážné – tedy vážné za-
myšlené – literatury, kterou jsem za celé dětství a chlapecká
léta napsal, bylo pouze nějakých pět stránek. První báseň
jsem složil ve čtyřech nebo pěti letech a nadiktoval jsem ji
mamince. Nic si z ní nepamatuji, krom toho, že byla o tygrovi
a ten tygr měl „zuby jako židle“ – což je docela dobrý obrat,
ale domnívám se, že celá báseň byla plagiátem Blakeova
„Tygra“. Když mi bylo jedenáct a vypukla první světová vál-
ka, napsal jsem vlasteneckou báseň, kterou otiskli v místních
novinách, a další o dva roky později, u příležitosti Kitchene-
rovy smrti. Jako trochu starší jsem pak čas od času psal špatné
a většinou nedokončené básně o přírodě v georgiánském sty-
lu. Také jsem se asi dvakrát pokusil o povídku, která ovšem

dopadla hrůzně. To je veškeré mé rádobý vážné dílo, které jsem během těch let skutečně svěřil papíru.

Avšak celou tu dobu jsem se svým způsobem literárně vyžíval. Jednak to bylo psaní na objednávku, které jsem vyřizoval rychle, snadno a bez valného potěšení. Kromě práce do školy jsem tvořil příležitostné verše, napůl komické básně, jež jsem stihl psát rychlostí, která mi dnes připadá udivující – ve čtrnácti jsem tak asi za týden napsal celou hru v rýmech, parafrázi Aristofana. Pomáhal jsem s redigováním školních časopisů – tištěných i rukopisných. Tyhle časopisy, to byla ta nejubožejší fraška, jakou si dokážete představit, a věnoval jsem jim méně pozornosti, než bych dnes věnoval tomu nejlaicnějšímu žurnalismu. Ale vedle toho všeho jsem patnáct či více let provozoval literární cvičení zcela odlišného druhu: šlo o spřádání jednoho souvislého příběhu o mně samém, o jakýsi deník, který existoval pouze v mé hlavě. Myslím, že to u dětí a dospívajících bývá běžným zvykem. Jako úplně malý kluk jsem si představoval, že jsem, dejme tomu, Robin Hood, a viděl jsem se jako hrdina vzrušujících dobrodružství. Poměrně brzy však můj „příběh“ přestal být narcisistický a stával se stále více popisem toho, co jsem dělal, a věcí, které jsem viděl. Celé dlouhé minuty se mi odehrávalo v hlavě cosi jako: „Strčil do dveří a vešel do místnosti. Žlutý paprsek slunečního světla, který se prodral mušelinovou záclonou, dopadl na stůl, kde vedle kalamáře ležela pootevřená krabička zápalek. S pravou rukou v kapse přešel k oknu. Dole na ulici se žlutohnědá kočka hnala za suchým listem,“ atd. atd. Tenhle zvyk u mě přetrvával do takových pětadvaceti let, po celé mé neliterární období. Třebaže jsem musel hledat a také hledal ta správná slova, zdálo se, že tato snaha popisovat věci ve mně vzniká téměř proti mé vůli, z nějakého vnějšího popudu. Ten „příběh“ nejspíš odrážel styl různých spisovatelů, které jsem v různých obdobích obdivoval, ale pokud se pamatuji, vždycky měl tentýž pečlivě popisný charakter.

Kolem šestnácti jsem náhle objevil radost ze slov, to jest ze zvuků a slovních spojení. Při čtení veršů ze *Ztraceného ráje*:

Tu obtížně a s velkou námahou
šel dál: tu obtížně a s námahou

které mi dnes nepřipadají tak úžasné, jsem dostával příjemné mrazení v zádech a zastaralý pravopis mou rozkoš jen umocňoval. Pokud jde o potřebu popisovat věci, to už mi bylo zcela jasné. Z toho tedy zjevně plyne, jaké knihy jsem chtěl psát, pokud lze vůbec mluvit o tom, že už jsem tehdy chtěl

psát knihy. Chtěl jsem psát ohromné naturalistické romány s nešťastným koncem, samý podrobný popis a poutavé přirovnání a také samá bombastická pasáž, v níž jsou slova použita zčásti pro jejich zvukomalebnost. A vlastně můj první dokončený román, *Dny v Barmě*, který jsem napsal ve třiceti, ale plánoval mnohem dříve, je tak trochu taková kniha.

Tohle všechno tady vysvětluji proto, že si myslím, že člověk nedokáže hodnotit spisovatelovy pohnutky, aniž ví něco o jeho raném vývoji. Jeho témata určuje doba, v níž žije – to alespoň platí o bouřlivých, revolučních dobách, jako je ta naše –, ale než začne psát, má už v sobě citový postoj, kterému nikdy tak docela neunikne. Je bezpochyby nutné, aby ovládl svůj temperament a neustrnul v nějakém nezralém stavu nebo nepodlehł nějaké nepříznivé náladě: ale jestliže se zcela zbaví svých raných vlivů, zabije v sobě pohnutky k psaní. Pokud pomineme potřebu vydělat si na živobytí, existují myslím čtyři hlavní důvody k psaní, alespoň k psaní prózy. Má je v různé míře každý spisovatel a u každého z nich se poměr mezi nimi čas od času mění, podle prostředí, v němž žije. Jsou to:

1. Pustý egoismus. Touha po tom, abyste vypadali chytře, lidé o vás mluvili, pamatovali si vás, až umřete, abyste se pomstili dospělým, kteří si vás nevšímali v dětství, atd. atd. Tuhle vlastnost spisovatelé sdílejí s vědci, umělci, politiky, právníky, vojáky, úspěšnými obchodníky – zkrátka s celou elitou lidstva. Velká většina lidských bytostí není přehnaně sobecká. Asi tak po třicítce je opustí individuální ambice – v mnoha případech je dokonce téměř opustí pocit, že jsou individui – a žijí hlavně pro jiné nebo je prostě udusí nějaká otravná práce. Ale existuje také menšina těch nadaných, cílevědomých lidí, kteří jsou rozhodnuti žít svůj život až do konce, a spisovatelé patří do této kategorie. Měl bych říci, že seriózní spisovatelé jsou v podstatě ještětější a egoističtější než novináři, byť je méně zajímají peníze.

2. Nadšení pro estetiku. Vnímání krásy vnějšího světa či na druhé straně krásy ve slovech a jejich správném uspořádání. Potěšení z působení jednoho zvuku na druhý, z hutnosti dobré prózy či rytmu dobrého příběhu. Touha sdílet zážitky, o němž se člověk domnívá, že je cenný a neměl by zapadnout. Spousta spisovatelů má velice slabé estetické pohnutky, ale i pisatel pamfletu či autor učebnice má svá oblíbená slova a slovní spojení, která mu vyhovují z důvodů, jež nejsou tak docela utilitární. Nebo může mít vyhraněný názor na typografii, šířku okrajů atd. Od jízdního řádu výš není žádná kniha prostá estetického zřetele.

3. Historické pohnutky. Touha vidět věci tak, jak jsou, zjišťovat pravdivá fakta a hromadit je pro budoucí pokolení.

4. Politický cíl – s tím, že slovo „politický“ je zde použito v tom nejširším slova smyslu. Touha postrčit svět určitým směrem, změnit představu jiných lidí o společnosti, o níž by chtěli usilovat. A opět – žádná kniha není doopravdy prosta politické orientace. Názor, že umění by nemělo mít nic společného s politikou, je sám o sobě politickým postojem.

Lze pozorovat, jak se jednotlivé důvody nutně musejí mezi sebou svářet a jak se nutně proměňují z osoby na osobu a z jedné doby do druhé. Svou přirozeností – a přirozeností chápou stav, kterého člověk dosáhne na začátku dospělosti – jsem člověk, v němž by tři první důvody převážily nad tím čtvrtým. V klidných dobách bych byl třeba psal vyumělkované či prostě popisné knihy a nebyl bych si třeba vůbec uvědomil, kam politicky patřím. Ale protože doba je taková, jaká je, byl jsem přinucen stát se jakýmsi pamfletistou. Nejprve jsem strávil pět let v zaměstnání, pro které jsem se nehodil (u Indické imperiální policie v Barmě), a pak jsem zažil chudobu a pocit neúspěchu. To jen umocnilo mou vrozenou nenávisť k autoritě a pomohlo mi poprvé si plně uvědomit existenci pracujících vrstev. Zaměstnání v Barmě mi umožnilo nahlédnout do povahy imperialismu. Tato zkušenost však nestačila k tomu, abych měl přesnou představu o své politické orientaci. Pak přišel Hitler, španělská občanská válka atd. Ještě koncem roku 1935 jsem nedospěl k pevnému rozhodnutí. Vzpomínám si na básničku, kterou jsem v té době napsal a která vyjadřuje mé dilema:

Moh jsem být šťastným farářem
o dvě stě let zpátky,
horovat o posledním soudu
a zírat do zahrádky.

Ale že doba zlá mě zrodila,
takové štěstí vyšlo se mi,
pod nosem narostl mi knírek
a kněz je hladce vyholený.

Nevedlo se nám přece špatně,
když stačilo nám pouze málo;
v korunách stromů větví nám
ztrápenou mysl zkolébalo.

Nevinně jsme se hlásili
k radostem, které popře každý z nás,
sýkorka na větvi jabloně
stačila moje nepřátele zmást.

Tatam je dívčí nevinnost
a potok s línem zastíněn,
koně i kachny na nebi –
náhle vše zmizelo jak sen.

Dnes máme zakázáno snít;
radosti zkrátíme či skryjem;
koně se vyrábějí z oceli,
tloušťky na ně posadíme.

Já bídný červ však nejsem jak
eunuch, co nemá harém
ani kněz, ani komisař,
kráčím jak Evžen Aram.

A komisař mi věští osud,
zatímco rozhlas hraje,
však farář slíbil auto, dokud
to Duggie financuje.

O síních mramorových snil jsem
a ten sen ukázal se pravdivým;
že naše doba mi nesvědčí –
svědčí snad vám či Smithovi?*

Španělská válka a další události let 1936–37 způsobily rozhodující obrat a od té doby jsem věděl, kde stojím. Každá řádka každé závažnější práce, kterou jsem od roku 1936 napsal, byla přímo či nepřímo napsána *proti* totalitě a *pro* demokratický socialismus, jak ho chápu já. Připadá mi nesmyslné v době, jako je ta naše, si myslet, že člověk se může vyhnout tomu, aby o takových námětech psal. Píše o nich v té či oné podobě každý. Je to prostě otázka toho, na kterou stranu se člověk postaví a jaký přístup zvolí. A čím více je si člověk vědom své politické orientace, tím větší má naději, že se bude chovat politicky, aniž by obětoval svou estetickou a intelektuální čest.

Během posledních deseti let jsem se velice snažil udělat z politického psaní umění. Začínám vždycky pocitem stranic-kosti, pocitem nespravedlnosti. Když si sednu a začnu psát knihu, neříkám si: „Teď napíšu umělecké dílo.“ Píšu to proto, že existuje nějaká lež, kterou chci odhalit, nějaká skutečnost, na kterou chci upozornit, a mou první starostí je, aby se mi dostalo sluchu. Ale nemohl bych napsat knihu, ba ani dlouhý

* Tato báseň se poprvé objevila v časopise *Adelphi* v prosinci 1936.

článek do časopisu, aniž by to zároveň byl estetický prožitek. Kdokoli by chtěl zkoumat moje dílo, uvidí, že i v případě přímé propagandy obsahuje mnoho toho, co by profesionální politik považoval za zbytečné. Nejsem schopen a ani nechci opustit světový názor, který jsem získal v dětství. Pokud budu živ a zdrav, budu mít stále vyhraněný názor na styl prózy, budu milovat vše pozemské a nacházet potěšení v hmotných předmětech a neužitečných informacích. Nemá cenu, abych tuhle svou stránku potlačoval. Jde o to skloubit hluboko zakořeněné záliby a nechuti s tím, co je v zásadě veřejná, neindividuální činnost, kterou nám doba vnucuje.

Není to snadné. Vznikají problémy stavby a jazyka a trochu jinak se jeví i problém pravdivosti. Dovolte mi předložit pouze jeden příklad nesnáze, o níž tu jde. Moje kniha o španělské občanské válce *Hold Katalánsku* je samozřejmě otevřeně politická kniha, ale v podstatě je napsaná s určitým odstupem a ohledem na formu. Velice jsem se v ní snažil říci celou pravdu, aniž bych se zpronevěřil své literární přirozenosti. Mezi jiným ovšem obsahuje dlouhou kapitolu, plnou citátů z novinových článků, která obhájí trockisty obviněné ze spiknutí s Frankem. Pro normálního čtenáře taková kapitola po roce či dvou nutně ztratí přitažlivost, a tudíž knihu pokazí. Jeden kritik, jehož si vážím, mně o tom učinil přednášku. „Proč jsi tam dával všechnen ten materiál?“ ptal se. „Mohla to být dobrá kniha, a ty jsi z toho udělal žurnalismus.“ Říkal pravdu, ale já jsem to nemohl udělat jinak. Náhodou jsem věděl to, co v Anglii smělo vědět jen velmi málo lidí – že byli falešně obviněni nevinní lidé. Kdybych se kvůli tomu nechtěl rozhořčit, neměl jsem tu knihu vůbec psát.

Ten problém se v té či oné podobě vrací. Problém jazyka je jemnější a trvalo by dlouho, než bychom jej probrali. Řeknu jenom to, že v poslední době se snažím psát střízlivěji a přesněji. Ať je to jakkoli, vždycky když vytřím určitý styl psaní, zjistím, že už jsem ho přerostl. *Farma zvírat* byla první kniha, v níž jsem se naprosto vědomě snažil spojit politický a umělecký cíl v jedno. Už sedm let jsem nenapsal román, ale doufám, že dost brzy nějaký napíšu. Skoro jistě bude neúspěšný, každá kniha je neúspěšná, ale vím docela jasně, jakou knihu chci napsat.

Když se tak dívám zpět na poslední stránku či dvě, vidím, že se tvářím, jako by mé pohnutky k psaní byly vedeny čistě veřejným zájmem. Nechci, aby tohle byl konečný dojem. Všichni spisovatelé jsou ješitní, sobečtí a líní a v samém nitru jejich pohnutek je nějaké tajemství. Napsat knihu je hrůzně vyčerpávající boj, jako dlouhé období bolestivé nemo-

ci. Člověk by se nikdy do ničeho takového nepustil, kdyby ho nehnal nějaký démon, kterému nemůže ani odolat, ale ani mu nerozumí. Nejspíš je ten démon prostě týž instinkt, který nutí dítě vřískat, aby se domohlo pozornosti. A přesto je také pravda, že člověk nemůže napsat nic, co by stálo za přečtení, pokud se neustále nepokouší potlačovat vlastní osobnost. Dobrá próza je jako okenní tabule. Nemohu říci s určitostí, která z mých pohnutek je nejsilnější, ale vím, které z nich si zaslouží, aby se podle nich člověk řídil. A když se ohlédnu na své dílo, vidím, že vždycky právě tam, kde mi chyběl *politický* cíl, napsal jsem neživotnou knihu a zrádně jsem upadal do bombastických pasáží, psal věty, které nemají smysl, používal ozdobné přívlastky a něco předstíral.

1946